

**Boekbespreking "De spinnendoders van Nederland"
Over het ontstaan en de inhoud van een determinatietabel
voor een wespenfamilie**

Hans NIEUWENHUIJSEN

Frans Halsstraat 10, 1816 CN Alkmaar, The Netherlands (e-mail: hnieuwenhuijsen@zonnet.nl).

Inleiding

Toen ik me in de jaren 80 van de vorige eeuw met de spinnendoders of wegwespen (Hymenoptera: Pompilidae) begon bezig te houden was de enige Nederlandstalige tabel tot op soortniveau die van J. Wilcke uit 1943 (WILCKE, 1943). Afgezien van het feit dat de nomenclatuur verouderd is, is het een goede tabel met uitstekende illustraties. Er ontbreken echter een aantal soorten. In 1988 verscheen de Verspreidingsatlas van de Nederlandse spinnendoders van Lefeber & van Ooijen (LEFEBER & VAN OOIJEN, 1988). De atlas bevat een tabel tot op geslacht en per soort een korte beschrijving met een verspreidingskaart. Als naslagwerkje is het heel handig, maar je moet met een andere tabel wel eerst de soort te weten komen. Deze verspreidingatlas is grondig aangepast, terug te vinden in deel 6 van de Nederlandse Fauna 'De mieren en wespen van Nederland' (PEETERS *et al.*, 2004). In dit werk is er voor de spinnendoders een tabel tot op genus opgenomen van Kees van Achterberg. Vervolgens komen de soorten aan de orde met nadruk op de biologie van de soort.

Om de spinnendoders te determineren gebruikte ik in eerste instantie de uitstekende Duitstalige tabel van Heinrich Wolf (WOLF, 1972) met verouderde namen. Een bijgeleverd stencil vermeldde de moderne namen. In 1987 verzorgde Wolf, samen met J. Oehlke, een moderne versie in de serie Beiträge zur Insectenfauna der DDR. Jane van der Smissen stelde zich tot doel de lastige geslachten te bewerken (OEHLKE & WOLF, 1987). Van haar hand verschenen een aantal aanvullingen op het werk van Wolf uit 1972 met name voor de

**De spinnendoders van
Nederland**
(Hymenoptera: Pompilidae)

Hans Nieuwenhuijsen

Eerste druk
Juni 2003

Arachnospila vrouwtjes van het subgenus *Ammosphex*. Zij publiceerde in maart 2003 haar revisie van de Europese en Turkse *Evagetes* soorten (VAN DER SMISSEN, 2003).

Tot slot noem ik nog Day's tabel voor de Engelse soorten uit 1988 met een uitstekende inleiding over de bouw en het gedrag van spinnendoders (DAY, 1988).

Een voorwaarde om een groep, in dit geval de spinnendoders, onder de aandacht van natuurliefhebbers te brengen is één goede determinatietabel in de landstaal. Ik besloot

daarom met gebruikmaking van de genoemde tabellen een nieuwe tabel tot op soortsniveau te maken. Zo verscheen 60 jaar later een opvolger van de tabel van Wilcke.

De nieuwe tabel

In de Inleiding van de tabel probeer ik de lezer te stimuleren om vooral te kijken naar het gedrag van deze interessante wespengroep. De tabel kan uitstekend gebruikt worden als hulpmiddel bij "De mieren en wespen van Nederland" (PEETERS *et al.*, 2004). De tabel leidt tot de naam van de wesp en de atlas geeft de meest recente informatie over de soort. De tabel wil niet stimuleren tot het aanleggen van een verzameling. Daar zijn er genoeg van en zeker die in musea moeten te raadplegen zijn door de onderzoeker. Ik heb geprobeerd ook wat eenheid te brengen in de verschillende morfologische termen, vooral die van de mannelijke genitalia, die een belangrijk determinatiekenmerk vormen. Synoniemen van de termen zijn genoemd zodat iemand die andere literatuur raadpleegt niet vastloopt.

De opbouw is als volgt. Eerst stelt de gebruiker vast tot welke van de drie subfamilies de soort behoort. Daarna kan het genus worden vastgesteld. Binnen het genus is er een tabel voor de mannen en één voor de vrouwen.

Tekst en tekeningen staan bij elkaar met de tekst op de linker-, de tekeningen op de rechterpagina. Van bijna elk belangrijk determinatiekenmerk is een tekening opgenomen.

Speciale aandacht is besteed aan lastige groepen zoals de zwarte *Anoplius* vrouwtjes en de geslachten *Arachnospila* en *Evagetes*.

Nederland versus België ?

Hoe bruikbaar is deze tabel voor België? Om dat vast te stellen heb ik een beroep gedaan op de Belgische spinnendoderspecialist Raymond Wahis. Ik vroeg hem welke soorten niet in Nederland, maar wel in België zijn aangetroffen. Volgende soorten zijn gekend van België, maar ontbreken in de Nederlandse tabel:

1) *Cryptocheilus versicolor* (SCOPOLI, 1763). Het uiterste zuiden van België (WAHIS, 1997);

2) *Priocnemis mesobrometi* WOLF, 1961 (WAHIS & LONGO, 1991);

3) *Poecilagenia rubricans* (LEPELETIER, 1845), één oude vangst uit Brabant van 1840 en sindsdien niet meer waargenomen (WAHIS & GROS, 1991);

4) *Agenioideus nubecula* (COSTA, 1874). Twee

vrouwtjes in Houyet in 1925. Sindsdien niet meer waargenomen (WAHIS, 1955; 1957);

5) *Anoplius tenuicornis* (TOURNIER, 1889). Het oosten van België (WAHIS, 1979);

6) *Arachnospila ausa* (TOURNIER, 1890). Twee vrouwtjes en één man bij Houyet in 1925, later in Heinaut occidental (BARBIER, RASMONT & WAHIS, 1990), nog later bij Calestienne: Treignes (LONGO, WAHIS & BARBIER, 1992);

7) *Arachnospila opinata* (TOURNIER, 1890). Eén mannetje bij Quareux in 1924, sindsdien niet meer gezien;

8) *Arachnospila asiatica* (MORAWITZ, 1888) (= *Arachnospila usurata* BLÜTHGEN, 1957). Zeldzaam (WAHIS, 1957). In 1936 man en vrouwtje gevonden (WAHIS, 1979);

9) *Evagetes tumidosus* (TOURNIER, 1890). Eén oude vangst van een mannetje. Nog te bevestigen.

Arachnospila ausa (TOURNIER, 1890) is wel in de tabel opgenomen. Vier andere soorten, die recent nog werden aangetroffen staan niet in deze tabel. De conclusie mag zijn dat deze tabel ook in België goed bruikbaar is. Ik wil er naar streven in de volgende tabel ook de Belgische en Luxemburgse soorten op te nemen.

Wahis meldt de volgende soorten, die wel in Nederland maar (nog) niet in België zijn waargenomen:

1) *Cryptocheilus fabricii* (VANDER LINDEN, 1827) Een oude vangst bij Antwerpen, nog te bevestigen. (WAHIS, 1997);

2) *Arachnospila abnormis* (DAHLBOM, 1842);

3) *Arachnospila alvarabnormis* WOLF, 1965;

4) *Arachnospila hedickei* (HAUPT, 1929);

5) *Arachnospila westerlundi* (MORAWITZ, 1893);

6) *Arachnospila silvana* (KOHL, 1886) vermeldt door Van der Smissen (1996), lijkt Wahis verdacht want hij beschouwt dit als een mediterrane soort. Foute determinatie? Fout vindplaatsetiket? Meegelift naar Nederland?

Dankwoord

Graag wil ik Raymond Wahis bedanken voor de info over de Belgische soorten die niet in Nederland voorkomen. Verder ook bedankt Léon Baert en Wouter Dekoninck voor de uitnodiging als gastspreker op het Mini-symposium rond interacties tussen spinachtigen en insecten, op 24 april georganiseerd door ARABEL en KBVE op het Koninklijk Belgische Instituut voor Natuurwetenschappen.

Literatuur

- BARBIER Y., RASMONT P. & WAHIS R., 1990. - Aperçu de la faune des Hyménoptères Vespiformes de deux terroirs du Hainaut occidental (Belgique). *Notes fauniques de Gembloux*, 21: 23-38
- DAY M.C., 1988. - Spider wasps. Hymenoptera: Pompilidae. *Handbooks for the identification of British insects*, 6: 1-60.
- LEFEBER V. & VAN OOIJEN P., 1988. - Verspreidingsatlas van de Nederlandse spinnendoders (Hymenoptera: Pompilidae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen*, 4: 1-56.
- LONGO F., WAHIS R. & BARBIER Y., 1992. - Les Hyménoptères vespiformes des pelouses sèches de Treignes. *Réserves naturelles-RNOB, Univ.d'Eté de la Nature*, 1991: 67-71
- NIEUWENHUIJSEN H., 2005. - Determinatietabel voor de Nederlandse spinnendoders (Hymenoptera: Pompilidae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen*, 22: 27-90.
- NIEUWENHUIJSEN H., 2008. - De spinnendoders van Nederland. *Jeugdbonduitgeverij 's Gravenland*, 74 p.
- OEHLKE J. & WOLF H., 1987. - Beiträge zur Insecten-Fauna der DDR: Hymenoptera- Pompilidae. *Beiträge zur Entomologie, Berlin*, 37: 279-390.
- PEETERS T.M.J., VAN ACHTERBERG C., HEITMANS W.R.B., KLEIN W.F., LEFEBER V., VAN LOON A.J., A.A. MABELIS, NIEUWENHUIJSEN H., REEMER M., DE ROND J., SMIT J. & VELTHUIS H.H.W., 2004. - De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata). *Nederlandse Fauna*, 6: 1-507.
- SMISSEN VAN DER J., 1996. - Zur Kenntnis einzelner *Arachnospila*-Weibchen, mit Bestimmungsschlüssel für die geringbehaarten, kammdorntragenden Weibchen der Gattung *Arachnospila* Kincaid, 1900 (Hymenoptera: Pompilidae). *Drosera*, 2: 73-102.
- SMISSEN VAN DER J., 2003. - Revision der europäischen Arten der Gattung *Evagetes* LEPELETIER 1845 unter Berücksichtigung der Geäderabweichungen. Mit zweisprachem Schlüssel zur Determination (Hymenoptera: Pompilidae). *Verhandlungen des Vereins für Naturwissenschaftliche Heimatforschung zu Hamburg*, 42: 1-253.
- WAHIS R., 1955. - Catalogue systématique et synonymique des Hyménoptères Pompilides de Belgique. *Bulletin de l'Institut royal de Sciences Naturelles de Belgique*, 31: 1-20.
- WAHIS R. 1957. - Contribution à l'étude des Hyménoptères Pompilides. 2. Les espèces belges du genre *Agenioideus* Ashmead. *Bulletin de l'Institut royal de Sciences Naturelles de Belgique*, 11-12: 301-318.
- WAHIS R., 1979. - Sur quelques Pompilides rares de la faune belge (Hym. Pompilidae). *Bull.Rech.agron. Gembloux*, 14: 187-194.
- WAHIS R., 1986. - Catalogue systématique et codage des Hyménoptères Pompilides de la région Ouest-Européenne. *Notes Fauniques de Gembloux*, 12: 1-91.
- WAHIS R., 1997 - Sur les Hyménoptères Pompilides de la région française de l'Europe. Genre *Cryptocheilus* Panzer. (Hymenoptera: Pompilidae, Pepsinae). *Notes fauniques de Gembloux*, 33: 3-66.
- WAHIS R. & GROS E., 1991. - Sur trois Pompilides méditerranéens peu connus: *Poecilagenia rubricans* (LEPELETIER, 1845), *Agenioideus fascinubecula* WOLF, 1986 et *Arachnospila conjungens* (KOHL, 1898). (Hymenoptera: Pompilidae). *Bull.Soc.ent.France*, 96: 287-321.
- WAHIS R. & LONGO F., 1991. - *Priocnemis mesobrometi* WOLF, Pompilide nouveau pour la faune belge (Hymenoptera: Pompilidae, Pepsinae). *Notes fauniques de Gembloux*, 24: 27-32.
- WILCKE J., 1943. - De Nederlandse Pompilidae. *Mededelingen van de Landbouwhoogeschool te Wageningen*, 47: 3-88.
- WOLF H., 1972. - Hymenoptera Pompilidae. *Insecta Helvetica*, 5: 1-167.

De tabel uit de Nederlandse Faunistische Mededelingen is te downloaden van de website www.naturalis.nl/nfm, of schriftelijk te bestellen bij Bureau EIS- Nederland. Postbus 9517, 2300 RA Leiden. Kosten 13 euro.

De jeugdbond tabel is te bestellen via de website www.jeugdbonduitgeverij of schriftelijk bij de Stichting Jeugdbonduitgeverij, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht. Kosten 5 euro.